JYX JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Hirvonen, Onni

Title: Johdanto : Tunnustuksen filosofia ja politiikka

Year: 2020

Version: Accepted version (Final draft)

Copyright: © Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2020

Rights: In Copyright

Rights url: http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en

Please cite the original version:

Hirvonen, O. (2020). Johdanto : Tunnustuksen filosofia ja politiikka. In O. Hirvonen (Ed.), Tunnustuksen filosofia ja politiikka : Hegelistä nykypäivään (pp. 9-22). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia, 1458.

Johdanto – Tunnustuksen filosofia ja politiikka

Onni Hirvonen

Yksi varhaisimmista tunnustusta käsittelevistä suomenkielisistä teksteistä (Heikkinen & Huttunen 2002)[1] alkaa omakohtaisella selvityksellä siitä, kuinka filosofian opiskelija on mennyt seminaari-istuntoon suurin odotuksin, mutta saakin osakseen lyttäävän murskatuomion. Tämä lähes murtaa hänen itsetuntonsa. Samankaltaisia ja vakavampiakin tapauksia on helppo löytää kenen tahansa elämästä. Näiden kokemusten joukkoon kuuluvat lapsen kouriintuntuva pettymys, kun nuorempi sisarus varastaa aikuisten huomion; teini-iässä murskaantunut sydän, kun toinen ei vastaakaan tunteisiin; ja työttömän arvottomuuden tunne, kun mikään oma teko ei tunnu riittävän kafkamaisen byrokratian loukussa. Samasta ihmisyyden raastavuudesta kertoo vanhuuden syrjäytyminen ja yksinäisyys, kun ystävät ovat kuolleet ja itse on joutunut nuorempien sukupolvien elämänmenon periferiaan.

Yhdistävänä tekijänä kaikissa tapauksissa on, että haluamme muiden suhtautuvat meihin arvokkuutemme vaatimalla tavalla. Toisin sanoen kaipaamme tunnustusta kanssaeläjiltämme. Toisilta saatu huomio, arvostus ja kunnioitus vaikuttavat kokonaisvaltaisesti hyvinvointiimme ja siihen, mitä ajattelemme itsestämme. Kannustava ilmapiiri saa uskomaan omiin mahdollisuuksiimme. Epäily, kyräily ja aiheeton kritiikki aiheuttavat puolestaan epävarmuutta ja lamaantuneisuutta. Tuntemusten vahvuus on paljon kiinni siitä, kuinka tärkeäksi toinen koetaan. Rakkaan loukkaus tai ystävien epähuomaavaisuus saattavat haavoittaa syvästi, kun puolestaan tuntemattomien naljailun voi parhaimmillaan ohittaa olan kohautuksella. Arkiymmärrys vahvistaa tunnustuksen arvon: hoiva, kunnian säilyttäminen, maine, ihmisarvo ja erityisosaamisen arvostus nousevat usein kaikki esiin, kun mietimme, mikä on keskeistä inhimilliselle elämälle.

Tunnustusta ei haeta ainoastaan yksilöinä, vaan osana suurempaa ryhmää, osana kollektiivista tai poliittista liikehdintää. Monet kansallisuuteen liittyvät tunteet voidaan tulkita eräänlaisiksi tunnustussuhteiksi eri ihmisryhmien välillä. Esimerkiksi lausahdus ”Suomi mainittu, torilla tavataan!” kuvastaa ironisella tavalla sitä, kuinka suomalaisina saatamme olla turhan riippuvaisia siitä, mitä ulkopuoliset meistä ajattelevat. Identiteettipolitiikaksi kutsuttu

[1] Hannu Heikkisen ja Rauno Huttusen tekstiä aiemmin tunnustus on suomeksi esitelty ainakin Jussi Kotkavirran 1990-luvulla ilmestyneissä Hegeliä käsittelevissä artikkeleissa (ks. esim. Kotkavirta 1998). Myös Heikki Ikäheimon väitöskirja vuodelta 2003 on keskeinen varhainen esittely tunnustuksesta suomeksi.

politiikan haara kiinnittää huomion erityisesti siihen, millä tavoilla tulisi muodostaa suhteita ryhmien välillä ja millä tavalla nämä suhteet vaikuttavat ryhmien itseymmärrykseen. Jakolinja vedetään usein hegemonisen valtaryhmän ja sorretun vähemmistöryhmän väliin. Identiteettipolitiikan alkusysäyksiksi katsotaan usein Yhdysvaltojen kansalaisoikeusliikkeet 1950-luvulta lähtien, mutta ne eivät suinkaan rajoitu vain tuossa kontekstissa tapahtuneisiin kamppailuihin. Myös Suomesta löytyy tunnustuksen vaatimukseen perustuvaa identiteettipolitiikkaa. Esimerkiksi aktivistitaiteilijaryhmä Suohpanterror on pyrkinyt taiteen avulla kiinnittämään päättäjien huomion siihen, miten saamelaisten oikeuksia ja saamelaista kulttuuria on Suomen ja Skandinavian pohjoisosissa historiallisesti ja nykyäänkin poljettu. Kuten monien muidenkin alkuperäiskansojen kohdalla, tapetilla ovat erityisesti olleet maankäyttöoikeudet, kielipolitiikka, itsemääräämisoikeudet ja yleisemmin kulttuuristen erityispiirteiden huomiointi päätöksenteossa.

Siinä missä Suohpanterror kamppailee erityisyyden puolesta ja vallitsevaan yhteiskuntaan sulauttamista vastaan, maahanmuuttajien kohdalla tilanne on osittain päinvastainen. Heidän kamppailunsa on yhtäältä stereotyyppisiä käsityksiä ja kategorisointeja vastaan, mutta toisaalta – ja saamelaisten kanssa yhtäläisellä tavalla – ihmisarvoisen elämän puolesta. Molemmat ryhmät haluavat samanlaiset oikeudet, mutta kun suopunkiterroristit haluavat taiteella korostaa kulttuurillisia erityispiirteitä, monet maahanmuuttajat olisivat pikemminkin mielissään kaiken terrorismiin liittyvän imagollisen painolastin häivyttämisestä. Tunnustus koskee sekä yksilöiden ja ryhmien erityisyyttä että niiden yhtäläisyyttä.

Tiivistettynä haluamme tulla huomioiduiksi. Toisaalta toivomme voivamme olla huomaamattomia siinä tapauksessa, että katse on tuomitseva. Toisin sanoen yksilöt ja ryhmät pyrkivät välttämään sosiaalista näkymättömyyttä ja siitä seuraavaa mitättömyyden kokemusta. Kaikki näkyvyys ei ole kuitenkaan hyvästä, ja huonoja leimoja sekä stereotyyppistä luokittelua pidetään usein haitallisena. Tässä kirjassa väitetään, että kaikki tämä ja vielä enemmänkin kuuluu alueeseen, jota tarkastellaan tunnustuksen filosofian ja politiikan alaisuudessa.

Kohti tunnustuksen filosofiaa

Edellä esitetyn perusteella tunnustus liittyy ihmissuhteisiin ja identiteettipolitiikkaan, mutta tunnustus on tarpeen määritellä tätä tarkemmin. Arkikielessä tunnustus viittaa usein jonkin rikkeen tai syntien myöntämiseen tai henkilökohtaisen uskonsa tunnustamiseen. Samoin tunnustus on läheisessä yhteydessä tuntemisen ja tunnistamisen kanssa (ks. erityisesti Ricœuria käsittelevä luku tässä kirjassa). Myös tunnustus-termin vieraskieliset vastineet, kuten saksan *Anerkennung* tai englannin *recognition*, ovat arkikäytöltään monimerkityksellisiä. Tunnustuksen filosofian kontekstissa on kuitenkin tapana erottaa tunnustuksesta sen lähikäsitteet, kuten edellä mainittu myöntäminen, tunnistaminen (*identification*), hyväksyntä (*acknowledgement*) ja muistaminen (*re-cognition*). Tunnustus filosofisessa mielessä sisältää elementtejä näistä ilmiöistä, mutta sillä on myös oma erityinen merkityksensä henkilöiden tai persoonien välisenä suhteena. Tunnustuksella viitataan niihin suhteisiin, joissa toiseen henkilöön suhtaudutaan merkityksellisenä vuorovaikutuskumppanina eli persoonana.[2]

Persoonien välisessä tunnustuksessa erotellaan usein kaksi puolta: responsiivinen ja konstitutiivinen.[3] Responsiivisuudella tarkoitetaan, että tunnustus on vastaus joihinkin piirteisiin, ominaisuuksiin tai kykyihin. Esimerkiksi marmoripatsaita tai kilpikonnia ei pidetä persoonina, koska niiltä puuttuu jokin keskeinen ominaisuus, joka tekisi niistä kelvollisia kohteita tunnustukselle. Tunnustus kohdistuu nimenomaan johonkin persoonuuden piirteeseen tai ulottuvuuteen, joka on sopiva kohde tunnustukselle. Toisaalta ei ole olemassa mitään välttämätöntä estettä sille, ettei piirteitä ja responsseja voisi olla useita.

Voidaan kuitenkin kysyä, millainen suhtautumistapa tunnustus on. Onko tunnustuksen kohteessa jotain, joka pakottaa meidät kausaalisesti suhtautumaan häneen tietyllä tavalla, vai onko kyseessä ennemminkin normatiivinen responssi tai ajatus siitä, millä tavalla meidän pitäisi suhtautua tiettyjen ominaisuuksien kantajiin? Aiheuttaako esimerkiksi toisen kärsimyksen huomaaminen meissä suoraan myötätunnon tunteen vai väittävätkö

---

[2] Filosofien parissa ei ole yksimielisyyttä siitä, mitä käsitteellä persoona tarkoitetaan. Usein tehdään erottelu psykologisen persoonuuden ja statuspersoonuuden välille (ks. Ikäheimo 2007). Ensimmäisellä viitataan persoonilta vaadittaviin kykyihin ja piirteisiin (esim. rationaalisuus, itsetietoisuus, kielelliset kyvyt, vapaus, jne.), kun taas jälkimmäinen painottaa persoonuutta sosiaalisena statuksena (esim. oikeuspersoonuus, kansalaisuus, täysi-ikäisyys, jne.).

[3] Tarkka analyyttinen erottelu mahdollisista tavoista ymmärtää tunnustus löytyy Heikki Ikäheimolta (2014, 7–28). Tämä esittely pohjautuu paljolti Ikäheimon erotteluihin. Konstitutiivisuudesta ja responsiivisuudesta on kirjoittanut myös Laitinen (2002; 2006; 2007).

tunnustusteoreetikot, että meidän tulisi suhtautua kärsijään myötätuntoisesti hänet huomatessamme? Kuten Heikki Ikäheimon analyysissa (luku 2) tulee ilmi, varhainen tunnustusteoreetikko Johann Gottlieb Fichte tarkasteli, kuinka tunnustus meihin vaikuttaa, ja hänen vastauksensa vaihtelivat kausaalisen ja normatiivisen responssin välillä. Nykykeskustelussa jälkimmäinen näkemys on yleisempi. Arto Laitinen (2002, 468) ilmaisee asian argumentoimalla, että tunnustuksessa on kyse oikeanlaisista reaktioista normatiivisesti relevantteihin piirteisiin.

Tunnustus on siis vastaus relevantteihin piirteisiin ja ominaisuuksiin, mutta monesti väitetään tämän lisäksi, että nämä piirteet ja ominaisuudet ovat olemassa vain, jos tulemme tunnustetuiksi. Yksinkertaisimmillaan tunnustuksen konstitutiivisella roolilla tarkoitetaan, että kehitymme ja kasvamme suhteissa toisiin. Ilman keskeisiä ihmissuhteita emme olisi sellaisia ihmisiä kuin juuri nyt olemme tai emme olisi ylipäänsä ihmisiä sanan täydessä merkityksessä. Susien parissa kasvanut lapsi on toki yhä biologinen ihminen, mutta voidaan väittää, että ne piirteet, jotka tekisivät hänestä täysivaltaisen moraalisen persoonan, ovat jääneet kehittymättä, koska hän ei ole kasvanut moraaliyhteisön jäsenenä.

Kuten Charles Taylor (1994, 26) tunnetusti muotoilee, tunnustus on elintärkeä tarve, jota ilman emme tulisi toimeen. Tämä tunnustuksen konstitutiivinen puoli voidaan ymmärtää ainakin kahdessa erillisessä merkityksessä. Kehityspsykologien mukaan suhteet lähimmäisiin ovat kausaalisesti olennaisia ihmisen kehitykselle. Oletettavasti ei ole yhtäkään täysivaltaiseksi persoonaksi kehittynyttä ihmistä, joka ei olisi kasvanut sellaiseksi suhteissa toisiin. Erityisesti varhaisten vuorovaikutussuhteiden tärkeys lapsen kehitykselle on yleisesti tunnistettu, mutta yhtä lailla sosiaalisen elämän laatu myöhemmin elämässä on tärkeää elämän merkityksellisyyden kokemukselle. Tunnustusteoreetikot menevät kuitenkin usein toisten kausaalista rakentavaa merkitystä pidemmälle. Ontologinen konstituutioväite pitää sisällään sen, että toiset ovat merkityksellisiä persoonien olemassaololle välttämättömässä mielessä. Yksilöpersoonia ei voi käsitteellisestikään olla olemassa ilman, että he ovat suhteessa toisiin persooniin. Tämä väite on olennainen osa esimerkiksi Georg Wilhelm Friedrich Hegelin käsitystä tunnustuksesta, jossa itsetietoisuuden kehitys vaatii vastavuoroista tunnustusta (ks. Roman-Lagerspetz, luku 3). Eri tunnustusteoreetikoilla yksilön ontologinen riippuvuus muista saa erilaisia muotoiluja.

Vaikka toisten tai vertaisyhteisön välttämättömyys persoonuuden tai minuuden kehitykselle saattaa vaikuttaa vahvalta väitteeltä ontologisesti muotoiltuna, monet nykyiset

mielenfilosofian ja persoonuuden teoriat kannattavat näkemystä ihmisen holistisesta konstituutiosta. Tällä tarkoitetaan, että ihminen tai varsinkaan ajatteluun kykenevä persoona ei ole muista erillään oleva atomistinen olio, vaan hänen olemassaolonsa tai ainakin rationaalisuutensa vaatii vuorovaikutusta ja yhteisöä. Heikomman muotoilun mukaan kehitymme rationaalisiksi toimijoiksi vuorovaikutuksen kautta, oppimalla muilta. Väite voidaan kuitenkin tulkita myös vahvasti, jolloin rationaalisuutta pidetään välttämättä sosiaalisena, sillä se vetoaa kieleen ja normeihin, jotka puolestaan vaativat välttämättä yhteisön ylläpitämään niitä. Tunnustuksen ontologinen konstituutioväite löytää siis tukea muun muassa yksityiskielen mahdollisuuden haastavista näkemyksistä, kommunikaatiota ja kielellistä kyvykkyyttä painottavista persoonuuden teorioista sekä kehityspsykologiasta.

Näin kuvattuna tunnustus on nimenomaan persoonien välistä toimintaa ja persoonuutta konstituoivaa toimintaa. Persoonuuden käsite ei kuitenkaan ole itsestään selvä, ja voidaankin kysyä, missä mielessä tunnustus konstituoi persoonuutta ja mihin persoonuuden osaan tunnustus kohdistuu. Tähän vastatessa voidaan erottaa toisistaan psykologinen persoonuus eli sellaiset mielelliset kyvyt, joita kuvittelemme persoonilla olevan. Näihin kuuluvat esimerkiksi ajattelun taito, kognitiiviset kyvyt ja kielellisyys. Psykologisen persoonuuden rinnalla on mahdollista puhua statuspersoonuudesta eli sellaisista sosiaalisista statuksista ja oikeuksista, joita persoonilla ajatellaan olevan (ks. Ikäheimo 2007). Sosiaaliset statukset ovat määritelmällisesti sosiaalisesti rakentuneita: ne riippuvat siitä, mitä ajattelemme statuksen haltijasta ja tunnustammeko hänen statuksensa. Toisaalta hegeliläisessä tunnustusperinteessä ajatellaan, että esimerkiksi itsetietoisuus, jota voidaan pitää psykologisena persoonuuden ehtona, on myös tunnustuksesta riippuvaista. Mistä tahansa oliosta ei voida kuitenkaan tehdä persoonaa tunnustamalla. Marmoripatsas ei asenteistamme välitä, vaikka muistuttaisi muodoltaan ihmistä. Tunnustusasenteilla voidaankin katsoa olevan kelpoisuusehtoja. Jotkut psykologiset ehdot on täytyttävä tai niiden on oltava olemassa vähintäänkin potentiaalisina tunnustuksen kohteessa ennen kuin tunnustusta voidaan antaa (ks. Laitinen 2007).

Molemmat edellä esitellyt osa-alueet, psykologinen ja statuspersoonuus, ovat osa hyvää kokonaisnäkemystä persoonuudesta. Tunnustuksen teoriat onnistuvat sisällyttämään nämä molemmat elementit osaksi tunnustetun persoonuuden kuvaa, mutta ne tuovat mukaan myös lisää elementtejä.

Ensinnäkin tunnustusta voi ajatella joko yksi- tai moniulotteisena. Monet nykyiset tunnustusteoreetikot väittävät, ettei ole olemassa vain yhtä tapaa tunnustaa toinen persoona,

vaan tunnustuksen muotoja on useita. Tässä taustalla on usein Axel Honnethin kolmijako rakkauden, kunnioituksen ja arvostuksen välillä. Rakkaudessa keskeistä on toisen yksilöllisten tarpeiden ja tunteiden huomiointi ja niihin vastaaminen. Honnethin (1995, 107) mukaan ilman läheisiltä saatua emotionaalista tukea meidän on mahdotonta saavuttaa sellainen perustavanlaatuinen itsevarmuus tai itseluottamus, jota yksilönä toimiminen vaatii. Rakkaus mielletään usein vain intiimiin lähipiiriin ulottuvaksi, mutta sen sijaan kunnioitus tunnustuksen muotona vetoaa yleisen toisen perspektiiviin, yhteiseen ihmisyyteemme ja siihen, että olemme olennaisilta osin samanlaisia kuin muut. Sen keskiössä ovat yhtäläiset oikeudet sekä asema yhdenvertaisena keskustelukumppanina. Arvostus puolestaan kohdistuu erityiseen identiteettiin ja yksilöiden saavutuksiin. Arvostuksen kohdalla keskeiseksi nousee yhteisön arvohorisontti, jota vasten yksilöiden tekoja peilataan. Honnethin kolmijako erottelee siis intiimin yksityisen sfäärin, perustavanlaatuisen samanlaisuuden sekä yksilöivät piirteet ja teot. Nämä muodostavat kolme persoonuuden tunnustettavaa aluetta, jotka ovat olennaisia modernille inhimilliselle elämälle. Käytännössä nämä muodot kuitenkin kietoutuvat toisiinsa ja niitä on vaikea havaita puhtaan irrallisina: sosiaalinen elämä on monimutkaista.

Toiseksi tunnustuksen muodot käsitetään usein historiallisesti muuttuviksi. Se, mitä persoonan statukseen kuuluu tai mitä psykologisia piirteitä pidetään olennaisina tunnustuksen kannalta, vaihtelee historiallisten muutosten myötä. Tunnustus tarjoaa siis moniulotteisen kuvan persoonuudesta eri tunnustettavine piirteineen, jotka ovat historiallisten kehitysprosessien muovaamia.

Yhtäältä tunnustuksella kuvataan persoonien välisiä asenteita, jotka rakentavat persoonuutta ja identiteettiä. Toisaalta tunnustuksella on myös poliittinen ulottuvuus. Tunnustussuhdeteorioissa yksilöiden ja ryhmien poliittiset kamppailut ymmärretään kamppailuiksi tunnustuksesta. Peruslähtökohtana tunnustuksen politiikassa on, että tarvitsemme tunnustusta, jotta kokisimme elämämme arvokkaaksi sekä saavuttaaksemme tarpeeksi vakaan identiteetin. Koemme tärkeäksi, että meidät tunnustetaan sellaisten identiteettiryhmien edustajina, joihin koemme itse kuuluvamme. Tunnustuksen puute ja epäkunnioitus aiheuttavat vahinkoa ja pahoinvointia, joka saa kamppailemaan tunnustuksesta. Tämä kamppailu on puolestaan mahdollista valjastaa yhteiskunnallisten muutospyrkimysten käyttövoimaksi.

Tunnustussuhdeteoriat ymmärtävät yhteiskunnan järjestelmänä, jossa tunnustuksen eri muodot ovat institutionalisoituneet (esim. Honneth 2003, 138). Esimerkiksi perhe ja työmarkkinat ovat molemmat areenoja, joilla tunnustusta jaetaan, mutta niiden sisäiset säännöt ovat erilaiset. Toisessa vedotaan pääasiassa hoivaan ja rakkauteen, kun toisessa hallitsevat kilpailu ja meriitit. Tunnustussuhdeteoreetikot näkevät tunnustuksen avaimena näiden yhteiskunnan instituutioiden oikeudenmukaisuuden ja hyvyyden arviointiin (Thompson 2006, 9). Ideaalitapauksessa ihmisten väliset suhteet on järjestetty siten, että kaikki osapuolet voivat tuntea olevansa kotonaan sosiaalisissa rooleissaan. Tunnustusteoreetikoiden antamat normatiiviset ohjenuorat perustuvat ajatukselle, että tunnustus on tärkeä osa inhimillistä elämää ja näin ollen sen epääminen on toisten vahingoittamista.

Poliittiset kamppailut tunnustuksesta jaetaan usein kahteen pääleiriin: universaaliin ja partikulaariin (ks. esim. Thompson 2006; McBride 2013). Universaalin piiriin kuuluvat ne poliittiset liikkeet, jotka ajavat tasa-arvoista ja yhtäläistä tunnustusta kaikille. Kamppailut yhtäläisten oikeuksien ja yhtäläisen kunnioituksen puolesta, kuten kansalaisoikeusliike tai varhainen feminismi, lukeutuvat tähän kategoriaan. Tausta-ajatuksena on, että yhtäläinen jaettu ihmisyytemme toimii perustana tietyille oikeuksille ja statuksille ihmisenä – yhtäläisille ihmisoikeuksille. Identiteettipolitiikan on mahdollista perustua jaettujen ominaisuuksien sijaan myös erityisyyden korostamiseen. Esimerkiksi monet syrjityt ja unohdetut ryhmät hakevat arvostusta niille erityispiirteilleen, jotka ovat heille tärkeitä mutta joita on hegemonisen kulttuurin piirissä halveksittu. Kaksi edellä mainittua tunnustuksen politiikan tekemisen tapaa voivat olla myös jännitteisiä keskenään. Yhtäläisen kunnioituksen politiikka perustuu samuuteen, mutta erityisyyden arvostus on puolestaan käsitteellisesti kytköksissä erontekoon ja erilaisuuteen. Näin ollen on väitetty, että tunnustuksen politiikkaan sisältyy ratkaisematon jännite (McBride 2013, 128).

Sisäisen jännitteisyyden lisäksi tunnustuksen toteutumiselle löytyy muitakin uhkakuvia. Esimerkiksi ideologiset tai materiaaliset syyt voivat vaikuttaa siihen, ettemme välitä toisten kärsimyksistä tai oikeuksista tai ettemme arvosta heidän tekojaan. Toisen tunnustaminen asettaa meidät haavoittuvaan asemaan: jos tunnustamme toisen, se tarkoittaa, että meidän tulee ottaa hänen mielipiteensä vakavasti (ks. Ikäheimo 2015). Yksi tapa suojata itseä toisen vaikutukselta on kieltää toisen status relevanttina keskustelukumppanina. Nykyisessä samanmielisten kuplaan käpertymisen kulttuurissa tämä on selkeästi havaittavissa. Vastapuolen argumentteja ei välitetä kuunnella, mutta tälle on syynsä. Heti, kun alamme

kuunnella, olemme jo myöntäneet relevantin puhujan statuksen henkilölle. Riskittömämpää on sulkea silmänsä ja korvansa ja olla tunnustamatta toista. Yksi keskeisistä tunnustuksen politiikan kysymyksistä onkin, millä ehdoin ja missä tilanteessa erilaisten puhujastatusten myöntäminen tai epääminen on oikeutettua.

Summa summarum, tunnustus on sekä yksilön persoonuuden konstituutiota kuvaava että poliittinen käsite. Sen alle menevät ilmiöt ovat olennainen osa inhimillistä elämänmuotoa ja ulottuvat henkilökohtaisen identiteetin ytimestä instituutionaaliseen maailmaan. Onnistuneet tunnustussuhteet ovat tärkeitä sekä yksilöllisen että poliittisen hyvän elämän tavoittelussa, mutta samanaikaisesti meillä voi olla useita syitä kieltää tunnustus toisilta tai rajoittaa se vain lähipiiriin ja samanmielisiin. Käytännössä identiteetin tunnustamiseen perustuva politiikka eli identiteettipolitiikka on noussut yhä tärkeämpään rooliin moninaistuvassa yhteiskunnassa, ja samalla tunnustussuhdeteoriat ovat nousseet yhdeksi kriittisen yhteiskuntafilosofian päälinjoista. Jos kuitenkin otamme vakavasti tunnustusilmiön keskeisyyden inhimilliselle elämälle, on selvää, että sitä on esiintynyt ja tulee esiintymään tiettyyn aikaan sidotuista identiteettipolitiikan muodoista tai yksittäisistä filosofisista muotoiluista riippumatta. Tämän kirjan luvuissa tullaan esittelemään yksi vahva filosofinen perinne, joka on pyrkinyt kuvaamaan ja käsitteellistämään tätä ilmiökenttää ja samalla laajentamaan ymmärrystämme siitä, mitä inhimillinen elämä yhdessä muiden kanssa pitää sisällään.

Tästä kirjasta

Vaikka tunnustuksen filosofia on kansainvälisesti suuressa suosiossa ja sitä on Suomessakin tutkittu runsaasti[4], jostain syystä aiheesta ei ole kuitenkaan olemassa yhtäkään kattavaa suomenkielistä esitystä.[5] Käsissäsi oleva kirja täyttää tämän aukon kokoamalla yksiin kansiin kotimaisen tunnustusasiantuntijuuden. Vaikka kirja esittelee tunnustuksen filosofiaa ja pyrkii

[4] Tunnustusteoriasta löytyy niin kutsuttu Jyväskylän koulukunta, jonka rajat on löyhästi määritelty. Yleisesti ajatellaan, että esimerkiksi Arto Laitinen ja Heikki Ikäheimo edustavat tätä koulukuntaa, vaikka kumpikaan ei varsinaisesti tällä hetkellä vaikuta Jyväskylän yliopistossa. Joka tapauksessa Jussi Kotkavirran ajoista lähtien Jyväskylässä on yhdistetty hegeliläinen filosofia ja yhteiskuntafilosofia.

[5] Poikkeuksena kenties vastikään julkaistu *Uskonto ja kamppailu tunnustamisesta* (Haara ja Palmén toim. 2017), jossa on kuitenkin tästä kirjasta poikkeavasti selvästi teologinen pohjavire.

antamaan siitä kattavan kokonaiskuvan, kirjan jokainen luku on myös itsenäinen artikkeli, joka esittää tuoreen näkökulman käsiteltävään aiheeseen tai filosofiin.

Monet nykykirjoittajat sijoittavat tunnustussuhdeteorian juuret Hegelin filosofiaan, mutta samankaltaisia ajatuksia tunnustuksesta on mahdollista löytää myös antiikin filosofiasta sekä esimerkiksi keskiajan ja uuden ajan alun teologis-filosofisissa kirjoituksissa (ks. Saarinen 2016). Tässä kirjassa lähdetään liikkeelle kuitenkin nimenomaan Hegelin ajan filosofiasta edeten aina tunnustussuhdeteorioiden viimeaikaisiin sovelluksiin. Valinta perustuu sekä akateemiseen työnjakoon että ajan ja tilan rajallisuuteen, mutta ennen kaikkea myös siihen, että Hegel on ensimmäisiä filosofeja, joka on systemaattisesti muotoillut tunnustuksen käsitteen siihen muotoon, jossa se nykykeskusteluissa ilmenee.[6] Toinen rajaus sisällöissä on tehty painotuksen suhteen. Tässä kirjassa painotus on tunnustuksen politiikassa. Tunnustuksen teorialla on politiikan lisäksi vahvat siteet psykoanalyysiin, kehityspsykologiaan ja itsetietoisuuden kehitystä koskevaan keskusteluun. Näitäkin teemoja kirjassa sivutaan, mutta keskeisimmäksi teemaksi on otettu tunnustuksen politiikka, johon myös suurin osa nykyisestä tunnustuskeskustelusta kulminoituu.

Kirja on jaettu neljään pääosioon, joissa kussakin on neljä lukua. Ensimmäisessä esitellään tunnustusteorian klassikot, toisessa tunnustuksen filosofian nykyiset pääsuuntaukset, kolmannessa tunnustuksen tärkeimmät kriitikot, ja lopuksi paneudutaan tunnustussuhdeteorian nykyisiin yhteiskunnallisiin sovellusalueisiin.

Historiallisissa klassikoissa mukana ovat Jean-Jacques Rousseau, Johann Gottlieb Fichte, Georg Wilhelm Friedrich Hegel ja Johan Vilhelm Snellman. Fichten ja Hegelin ajattelu on osaltaan perustunut Rousseaun käsityksiin. Markku Mäen analyysissa paljastuu, että Rousseaun filosofiassa yhdistyvät yllättävän modernilla tavalla sekä yhtäläisen kunnioituksen tärkeys että varoitukset liiallisesta tunnustuksen kaipuusta ja itserakkaudesta. Fichte ja Hegel ovat ilmiselviä tunnustusteorian klassikoita, sillä he esittivät tunnustus-termin ensimmäistä kertaa sen nykyisessä filosofisessa merkityksessään. Heikki Ikäheimon artikkeli esittelee Fichten systemaattista ajattelua tunnustuksesta ja argumentoi Fichten yrittävän ongelmallisesti puolustaa kahta keskenään ristiriitaista filosofista positiota. Sari Roman-Lagerspetz puolestaan näyttää, millä tavoin tunnustus on ollut keskeinen osa Hegelin

[6] Niille, jotka ovat kiinnostuneet tunnustuksen varhaisemmasta historiasta voi lämpimästi suositella tutustumista Risto Saarisen johtaman huippututkimusyksikön – *Reason and Recognition* – aikaansaannoksiin.

filosofista systeemiä mutta kuinka Hegel ei käytännössä kuitenkaan pystynyt noudattamaan omia oppejaan suhteessa esimerkiksi naisten asemaan yhteiskunnassa. Erik Lagerspetzin artikkeli tuo keskustelun lähemmäksi suomalaista kontekstia: hänen argumenttinsa mukaan 1800-luvun suomalainen kansallisfilosofi Johan Vilhelm Snellman voidaan tulkita jossain määrin tunnustusteoreetikoksi, joka toi ensimmäisenä ajatuksen tunnustuksesta suomalaiseen akateemiseen ympäristöön.

Tunnustuksen nykyiset teoriat ammentavat hegeliläisestä perinteestä, mutta nykykeskustelun kolme keskeistä filosofia voidaan sijoittaa myös kolmeen osin erilaiseen filosofiseen ympäristöön. Charles Taylor edustaa angloamerikkalaista yhteiskuntafilosofian perinnettä ja Arto Laitisen artikkelissa paljastuu, millä tavoin Taylorin ajatukset autenttisuudesta ja monikulttuurisesta politiikasta kietoutuvat tiiviisti yhteen tunnustuksen kanssa. Toinen 1990-luvun tunnustuskeskusteluiden kehittäjistä, Axel Honneth, puolestaan edustaa saksalaista kriittistä teoriaa. Honnethin opissa ollut Arvi Särkelä selvittää opettajansa ajatuskulut ja tiivistää artikkelissaan kriittisen sosiaalifilosofian keskeisen ajatuksen: sosiaalisten patologioiden diagnosoinnin ja parantamisen. Särkelän mukaan Honnethin olisi syytä kuitenkin uudistaa sekä sosiaalista ontologiaansa että etiikkaansa, jotta hänen teoriansa pääsisi todella kiinni yhteiskunnan muuttuvaan luonteeseen. Paul Ricœur on taas ranskalaisen tunnustustutkimuksen kenties tunnetuin edustaja. Raisa Fosterin artikkelista käy ilmi, että Ricœurin lähtökohdat ovat osaltaan erilaiset kuin Taylorilla ja Honnethilla. Hänen tunnustusteoriansa ei ole keskeisiltä osiltaan yhtä poliittinen, vaan se painottaa enemmän tunnistamisen, tuntemisen ja vastavuoroisuuden käsitteellisiä yhteyksiä. Nykyteoreetikkoja esittelevän osan päättää Heikki Koskisen luku, joka kartoittaa kriittisesti edellä kuvailtujen kolmen perinteen päälle rakentunutta keskustelua, jossa tunnettuja nimiä ovat muun muassa Cillian McBride sekä jo edellä mainitut Ikäheimo ja Laitinen.

Tunnustusteoreetikkoja on haastettu monilta suunnilta, mikä on pakottanut heidät joko tarkentamaan näkemyksiään tai hylkäämään hedelmättömiä ajatussuuntia. Nancy Fraserin ja Honnethin kiista resurssien uudelleenjaon ja tunnustuksen roolista oli yksi kriittisen yhteiskuntateorian puhutuimpia tapauksia 2000-luvun alussa. Rauno Huttusen kontribuutio esittelee Fraserin materialistisen ja marxilaisen kritiikin tunnustusteorioita kohtaan. Sanna Karhun artikkelin keskiössä on puolestaan Judith Butler, joka tuo tunnustuskeskusteluun mukaan Michel Foucault'n filosofiaan pohjautuvan vallan analyysin ja tunnustuksen ambivalenssin painotuksen. Karhu argumentoi, että Butlerin huomiot tunnustettavuudesta ja kehollisesta haavoittuvuudesta haastavat aiempien tunnustusteorioiden ihmiskeskeisyyden ja

puoltavat tunnustussuhteiden laajentamista esimerkiksi eläimiin. Ari-Elmeri Hyvönen ja Lauri Lahikainen käyvät läpi artikkelissaan Jacques Rancièren tunnustuksen politiikkaan kohdistaman kritiikin, jossa tasa-arvo ja erimielisyys nousevat tunnustusta suurempaan rooliin. Heidän mukaansa tunnustussuhdeteoriat ovat vaarassa hyväksyä vallitsevat yhteiskuntajärjestyksen muodot liian kritiikittömästi. Sara Heinämaan fenomenologinen tunnustuksen kritiikki – joka pohjautuu erityisesti Edmund Husserlin filosofiaan – puolestaan pyrkii korjaamaan sekä hegeliläisen että foucault'laisen ajatusperinteen ongelmia painottamalla, miten ei-diskursiiviset kokemukset ovat ehtoina kehittyneemmille tunnustuksen ja vallan muodoille.

Kirjan neljäs ja viimeinen osa käsittelee tunnustuksen teorian sovelluksia ja leikkauspisteitä muiden yhteiskunnallisesti keskeisten käytännön aiheiden kanssa. Ympäristöfilosofi Teea Kortetmäki käsittelee luvussaan tunnustusta ja luontosuhdetta. Tunnustussuhdeteoriat keskittyvät usein vain ihmisten keskinäisiin suhteisiin, vaikka ympäristökatastrofin keskellä luontosuhde vaikuttaisi erityisen tärkeältä. Tutkija ja entinen Jyväskylän maahanmuuttopalveluiden johtaja Kati Turtiainen analysoi puolestaan turvapaikanhakijoiden ongelmia tunnustussuhteiden näkökulmasta. Euroopan pakolaiskriisi on paljastanut karusti sen, millä tavalla institutionaalinen tunnustus määrittää elämäämme ja millaisesta tunnustusvajeesta turvapaikanhakijat kärsivät. Instituutioiden haasteet vastata tunnustusvaateisiin eivät tyssää ainoastaan valtioiden rajoille: Petteri Niemen kirjoitus käsittelee tunnustusta sosiaalityön instituutioissa ja haastaa erityisesti viimeaikaisten uudistuksien mielekkyyden. Kirja loppuu allekirjoittaneen analyysiin tunnustuksen yhteyksistä demokraattiseen päätöksentekoon ja populismiin. Populismi saattaa ensisilmäyksellä vaikuttaa hyvältä keinolta vastata tunnustusvaateisiin, mutta se sisältää tendenssejä, jotka ovat välttämättä toisten tunnustamista vastaan.

Kirja tarjoaa lukijalle kiinnostavan kriittisen johdannon tunnustuksen teorian historiasta, nykytilasta, mahdollisista ongelmista ja hedelmällisistä sovelluksista. Tämänkaltaisten teosten pääasiallinen yleisö löytyy usein yhteiskuntatieteiden ja filosofian opiskelijoista sekä tutkijoista, ja teos sopiikin sekä tutkimuskäyttöön että oppikirjaksi. Tavoitteena on ollut kuitenkin kirjoittaa kirja, jonka sisällöt ovat kenen tahansa ymmärrettävissä. Moninaisessa ja kulttuurillisesti entistä sekoittuneemmassa nykymaailmassa tarvitsemme käsitteitä, joilla voimme ymmärtää tätä kokonaisuutta. Tunnustus vastaa tähän tarpeeseen ja on olennainen lisä jokaisen identiteettipolitiikasta ja kriittisestä aikalaisanalyysistä kiinnostuneen työkalupakkiin. Kirjassa ei väitetä, että tunnustuksen dynamiikan ymmärtäminen ratkaisee

kaikki nyky-yhteiskuntien ongelmat. Tunnustussuhdeteoria avaa joka tapauksessa yksilöt ja yhteiskunnalliset rakenteet kattavan näkökulman päivänpolttaviin keskusteluihin – esimerkiksi sosiaalihuoltoon, kulttuurillisiin kamppailuihin ja demokratian tilaan liittyen. Mahdollisten sovellusten lisäksi tunnustuksen filosofia pyrkii myös sanomaan jotain yleistä siitä, mitä on olla ihminen. Näin ollen tämä kirja on osa sitä historiallista jatkumoa, jossa itsetietoiset olennot pyrkivät löytämään paikkansa maailmassa. Toivottavasti kirjan pohdiskelut, problematisoinnit ja käsitteelliset selvennykset tarjoavat lukijalle sellaisia elementtejä, joista on apua tämän suuremman kysymyksen jäsentämiseen.

Kirjallisuus

Haara, Heikki & Palmén, Ritva (toim.) 2017: *Uskonto ja kamppailu tunnustamisesta*. Suomalainen Teologinen Kirjallisuusseura, Helsinki.

Heikkinen, Hannu & Huttunen, Rauno 2002: ”Huomaa minut, arvosta minua!” Opetus tunnustuksen dialektiikkana. Teoksessa *Opettajuus muutoksessa*. Toimittaneet Anita Malinen ja Pekka Sallila. Kansanvalistusseura, Helsinki, 278–294.

Honneth, Axel 1995: *The Struggle for Recognition. The Moral Grammar of Social Conflicts*. Käännös Joel Anderson. The MIT Press, Cambridge.

Ikäheimo, Heikki 2003: *Tunnustus, subjektiviteetti ja inhimillinen elämänmuoto. Tutkimuksia Hegelistä ja persoonien välisistä tunnustussuhteista.* Studies in Education, Psychology and Social Research 220, Jyväskylä.

Ikäheimo, Heikki 2007: Recognizing Persons. *Journal of Consciousness Studies* 14(5-6), 224–247.

Ikäheimo, Heikki 2014: *Anerkennung*. DeGruyter, Berliini.

Ikäheimo, Heikki 2015: Conceptualizing Causes for Lack of Recognition: Capacities, Costs and Understanding. *Studies in Social and Political Thought* 25, 25–43.

Kotkavirta, Jussi 1998: Hegel, yksilöllisyys ja yhteisöllisyys. Teoksessa *Yhteisö*. Toimittaneet Jussi Kotkavirta ja Arto Laitinen. SoPhi, Jyväskylä, 101–121.

Laitinen, Arto 2002: Interpersonal Recognition: A Response to Value or a Precondition of Personhood? *Inquiry: An Interdisciplinary Journal of Philosophy* 45(4), 463–478.

Laitinen, Arto 2006: Interpersonal Recognition and Responsiveness to Relevant Differences. *Critical Review of International Social and Political Philosophy* 9(1), 47–70.

Laitinen, Arto 2007: Sorting Out Aspects of Personhood. Capacities, Normativity and Recognition. *Journal of Consciousness Studies* 14(5–6), 248–70.

McBride, Cillian 2013: *Recognition*. Polity Press, Cambridge.

Saarinen, Risto 2016: *Recognition and Religion. A Historical and Systematic Study*. Oxford University Press, Oxford.

Taylor, Charles 1994: The Politics of Recognition. Teoksessa *Multiculturalism: Examining the Politics of Recognition*. Toimittanut Amy Gutmann. Princeton University Press, Princeton, 25–73.

Thompson, Simon 2006: *The Political Theory of Recognition. A Critical Introduction*. Polity Press, Cambridge.